

Велибор Прелић

Народна библиотека Србије, Београд

АСПЕКТИ ВРЕДНОСТИ ЛЕГАТА

са примерима из фонда легата Народне библиотеке Србије

Сажетак

Легати као посебан облик друштвеног памћења. Различити аспекти вредности легата. Символичка вредност легата. Употребна вредност легата. Материјална вредност легата. Разлике у садржајима легата и могућности даљег коришћења појединих збирки. Сарадња са другим институцијама. Дигитализација и други начини заштите грађе. Могућности представљања садржаја легата.

Кључне речи: легати, памћење, вредност легата, коришћење грађе

Свако друштво, свака људска заједница памти, а оно што друштво бира да памти из своје прошлости, и из активности својих чланова, показује опредељење тог друштва ка одређеним вредностима, показује да оно разуме и цени допринос који су појединци дали својој заједници, као и да има способност да артикулише вредности за које се залаже. Вероватно и најважније јесте чињеница да заједнице граде своје идентитете око симбола, догађаја, процеса и личности које су изабрале да памте, као и на вредностима које ови симболи, догађаји, процеси или личности носе са собом. Цела ова ствар око тога што се у неком друштву памти, и начина на који се то памћење интерпретира, увек делује једноставно, као нешто подразумевајуће што је присутно и у свакодневном животу, скоро као сублимирана порука, нешто о чему се и не размишља превише, и баш зато се лако усваја и преноси даље на следеће генерације. Управо због тога је веома битно шта једна заједница памти, како памти и како се памћење преноси даље.

Један од облика друштвеног памћења представљају и збирке које се чувају у културним институцијама, а разлози због којих те институције – библиотеке, музеји и посебне задужбине чувају легате људи који су се својим радом истакли у културном, уметничком или научном животу заједнице представљају основне културне и цивилизацијске вредности једног друштва. Истицање значаја стваралачког рада појединаца који су се својим радом издвојили као примери који одскачу од уобичајеног, без обзира у којем облику – као споменик, као назив школе или улице и сл. потврђује њихов значај на различитим нивоима. Када се говори о легатима, у њима се најчешће налази управо оно што чини темељ нечијег рада – материјали, грађа и рукописи који су настајали током стваралачког рада, и који заправо и јесу разлог због којег је неко запамћен и због чега и има легат. Зато сваки легат увек има јасну симболичку вредност за заједницу у којој је настао и којој се чува, јер сама одлука да се нечија заоставштина посебно сачува показује да у друштву постоји свест о изузетним дометима рада једног од чланова те заједнице, а тиме се, посредно, истичу оне особине које та заједница сматра да представљају најбоље одлике ствараоца – јединственост креативног израза, темељитост научног истраживања, доследност и непоткупљивост у ставовима. Наглашавањем оваквих вредности даје се свим члановима заједнице пример каквом треба тежити и истичу вредности које треба поштовати.

Поред симболичке вредности коју поседују ове збирке, постоји и посебна врста вредности коју бисмо могли назвати „употребна вредност“. Из праксе знамо да ипак нису сви легати састављени од разноврсне грађе и да не пружају сви исту могућност за даљи истраживачки рад заснован на материјалу из легата. Ми у Народној библиотеци Србије имамо задовољство што се код нас налази неколико легата који омогућавају да се на њиховој грађи и даље ради. Вероватно најпознатији, и најчешће коришћен, јесте Легат Милоша Црњанског у којем се налазе, осим личне библиотеке, и рукописи књижевних радо-

ва, приватна и службена преписка, фотографије које је направио сам Милош Црњански, белешке Виде Црњански и друго. На основу рукописа који се налазе у Народној библиотеци Србије објављено је критичко издање *Ембахада*. Други овако богат легат јесте Легат сестара Јанковић. За разлику од Милоша Црњанског који је један од најпознатијих и најцењенијих наших писаца, сестре Јанковић су потпуно непознате широј јавности. Иако се ради о научним радницама које су релевантне у светским размерама, код нас су познате само људима из етнокореологије, области коју су Љубица и Даница Јанковић саме развиле у нашој средини. Њихова обимна заоставштина садржи рукописе везане за теренска истраживања, прикупљање и бележење народне традиције, приватну и службену преписку, дневнике, приватне фотографије и оне настале током рада на терену. Из ове грађе Народна библиотека Србије недавно је као издавач објавила последњи, девети том њиховог капиталног дела *Народне игре*, који се налазио у заоставштини, необјављен. Материјал у овој збирци предстаља право благо за проучаваоце народног плеса, али и за историчаре и друге истраживаче.

Ова два легата представљају примере легата, који поред симболичке вредности имају и велику употребну вредност. Захваљујући својој богатој и разноврсној грађи коју поседују, омогућавају стварање нових радова заснованих на материјалу који се у њима налази. У Народној библиотеци Србије постоје и легати који нису тако богати, у смислу да садрже грађу која се може користити за даљи рад, те се за њих може рећи да имају само меморијалну функцију. Пример за такву збирку је легат песника и дипломате Милана Ракића чији је део изложен у читаоници Посебних фондова. Богата библиотека која се чува код нас, одсликава интересовања њеног власника, али уз песников писаћи сто и његову полицу за књиге, ова збирка је ипак само једна врста посебног споменика који с поносом показујемо посетиоцима Народне библиотеке Србије.

Без обзира на наведене разлике међу збиркама, оним са разноврсним садржајем погодним за нова проучавања, и оним без таквог материјала, не сме се упасти у замку дељења легата на мање или више вредне – свака оваква збирка је од непроцењиве вредности за друштво, јер свака на свој начин чува сећање на оне који су својим научним или уметничким радом постигли признање у својој средини. То што поменути легати – Милоша Црњанског и сестара Јанковић, имају такву структуру да омогућавају даљи истраживачки рад јесте велика ствар, и даје им нову димензију, али би свеједно били вредни и да их немају – само због тога што имају функцију памћења, сећања на људе чији је рад препознат као изузетан. На тај начин и други пример – Легат Милана Ракића има непроцењиву вредност јер на јединствен начин чува сећање на свог креатора, и то на најприкладнији начин. Јер, ако је већ речено да библиотека Милана Ракића има одлике споменика, онда је сачувана богата лична библиотека најбољи споменик једном песнику и интелектуалцу, јединствен и без могућности да се понови. Дакле, употребна вредност не умањује вишу, симболичку вредност какву легат има.

Постоји и један аспект вредности које ове збирке имају, а говорити о њему може да делује помало неумесно. Ради се материјалној вредности појединих књига или предмета који се налазе у легатима. Може да звучи неумесно, јер библиотеке и музеји немају материјални интерес од грађе коју поседују, али не треба заборавити да примерци ретких или старих књига, примерци уникатни на било који начин, заиста имају тржишну вредност. Зато јесте неопходно идентификовати их и односити са према њима с посебном пажњом и у погледу конзервације, па и у погледу посебног начина смештаја унутар институција у којима се чувају. Такође, оваква уникатна и вредна врста грађе је занимљива и због тога што је најинтересантнија широј публици и зато је најзахвалнија за представљање. Као пример ове грађе, изузетно вредне и уникатне, може се навести пример из легата Љубице Цуце Сокић, у којем се налази књига поезије Лене Леклерк *Pomme endormie* (1961), а коју је, са шестнаест литографија, илустровао чувени швајцарски вајар и графичар Алберто Ђакомети. Вредност овог издања наглашава и ограничени тираж – свега 131 примерак, од којих је једанаест потписао аутор, а међу тих једанаест је и примерак који се налази у Народној библиотеци Србије. Непотребно је наглашавати да излагање овакве грађе мора бити праћено посебним мерама које осигуравају максималну безбедност материјала.

Без обзира на употребну или материјалну вредност легата, постоји низ ствари које ми, као они који воде непосредну бригу о стању легата, радимо како би ове збирке које имају велику симболичку вредност постале видљивије и како би и шира јавност била боље упозната с њиховим садржајима, јер само ако су видљиви и коришћени, ако су њихове вредности на прави начин експлоатисане, само тада легати заиста испуњавају своју функцију. Након разумеване каталожке обраде према стандардима који се примењују, чиме збирка постаје доступна корисницима, и након адекватне конзервације свих угрожених примерака, постоји још могућности које треба искористити да би се олакшао приступ фондовима. Савремена технологија нам омогућава изузетно једноставан и ефикасан начин да приступ буде и брз и безбедан и зато се дигитализација наметнула као идеалан начин да се осетљивија грађа истовремено и физички заштити, а да јој приступ и коришћење буду значајно олакшани. Потпуна дигитализација фондова легата, али и материјала из посебних рукописних збирки, збирки фотографија, старих и ретких књига, музичког фонда и других, јесте неопходна, и мада у садашњим условима прети да потраје предуго, она је апсолутно остварива. Будући да је, како је већ речено – неопходна, вредело би уложити још напора да се овај процес убрза, јер постојећи материјал који треба обрадити није коначан, напротив, фондови се стално увећавају новом грађом.

Да би се вредност садржаја неке збирке, након њене каталогизације, конзервације и дигитализације што боље проценила, потребно је да се успостави сарадња се установама чија је ужа специјалност управо садржај неке појединачне збирке. Колико је таква сарадња корисна и успешна показује

пример помињаног Легата сестара Јанковић и сарадње коју је Народна библиотека Србије остварила са Факултетом музичке уметности у Београду. Захваљујући њиховом знању, још током библиотечке обраде грађе, препознати су необјављени рукописи, идентификоване личности с којима су сестре Јанковић биле у преписци, процењене су географске области у којима су настале фотографије снимане током теренског рада... Ова сарадња је већ дала значајне резултате објављивањем IX књиге Народних игара и наставиће се и даље, радом на реализацији бројних идеја које су се јавиле током рада на обради ове збирке. Циљ нам је да овакву врсту сарадње са релевантним институцијама успоставимо и континуирано водимо са свим збиркама код којих је то могуће.

Библиотеке, и све друге институције које чувају овакве збирке, имају још могућности да грађу коју чувају представе јавности у различитим формама – кроз објављивање штампаних каталога збирки, кроз организовање изложби које представљају рад и живот њеног ствараоца, кроз издавачку делатност, обележавајући значајне годишњице. Могућности можда нису неограничене, али постоје бројни начини да се легати и сродне збирке приближе јавности, да се значај рада њихових аутора боље објасни, учини разумљивијим у контексту ширих научних или уметничких кретања, а напослетку, да послуже као подстицај новим ствараоцима дајући им идеје, показујући им могуће правце развоја идеја, могуће препреке на тим правцима, да их подстакну на упорност, на иновативност, самосвојственост и доследност, као и на неопходност очувања високих критеријума.

Све ово набројано, али и још доста тога, представља разлоге због којих памтимо и догађаје и истакнуте људе. Они нам не служе да користећи њихов узор понаваљамо начин на који је нешто већ урађено, већ напротив, да напредујемо и да стварамо нове вредности. Збирке какве су легати дају нам могућност да извучемо најбоље од изузетних и да тиме повећамо шансу за настајање нових легата.

Summary

Bequestes and their value

Bequests as a special form of social memory. Different aspects of the value of bequests. Symbolic value of bequest. The useful value of bequest. The material value of bequest. Differences in the contents of bequest and the possibilities of further use of individual collections. Cooperation with other institutions. Digitization and other ways of protecting the material. Possibilities of presenting content of the bequests.

Keywords: bequests, remembrance, value, ways to use